Spring May 5, 2016

Örgütsel meşruiyet krizinden nasıl korunulur? Bir örnek olay incelemesi

Muhammet Negiz

454. ÖRGÜTSEL MEŞRUİYET KRİZİNDEN NASIL KORUNULUR? BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

Abdullah YILMAZ
Selçuk Üniversitesi İİBF
abdullahyilmaz@selcuk.edu.tr

Muhammet NEGİZ
Erzincan Üniversitesi İİBF
mnergiz@live.com

Abdullah KIRAY
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF
abdullahkiray@gmail.com

Oktay KOÇ
Kocaeli Üniversitesi İİBF
oktaykocalioglu@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, meşruiyet krizi olarak tanımladığımız durumlarda, örgütlerin nasıl hareket ettiklerine dair bir örnek olayı incelemek ve nihayet böyle durumlara ilişkin izlenen strateji veya stratejileri açığa çıkarmaktır. Özcesi, örgütlerin meşruiyet krizinden çıkmada kullandıkları stratejileri belirlemek, mevcut çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırma sorusu, "meşruiyet krizi karşısında, örgütler (meşruiyetlerini sürdürmeye dönük olarak) nasıl hareket etmektedirler?" şeklindedir. Söz konusu araştırma sorusunun çözümlenmesine yönelik olarak çalışmada nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Bu amaçla Türkiye'de faaliyet gösteren ve 2013 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından bir ürününün imalatında standart dışı bileşen kullandığından bahisle kamuoyuna ulusal basın aracılığıyla işletme ismi, faaliyet yeri ve ürün ismi açıkça duyurulan ve bu noktada (tarafımızca) meşruiyet krizine girdiği kabul edilen bir işletmenin, süreç içinde izlediği stratejiler tekli vaka olarak inceleme konusu yapılmıştır.

Vaka incelemesinde, iki temel veri kaynağından veri elde edilmiştir. Öncelikle işletme genel müdürü ile yarı yapılandırılmış soru formları kullanılarak gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar yoluyla birincil kaynaklardan veri elde edilmiştir. Buna destek olmak üzere, ikincil veri kaynaklarından (yasal mevzuat ve gazete yazıları gibi) elde edilecek veriler kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimleyici analiz yöntemi kullanılarak araştırma sorusunun çözümü amacıyla kullanılmıştır. Çalışma sonucunda; işletmenin meşruiyet krizinden çıkmak için tamamen "dengeleme ve yeniden baskınlık kurma/aklanma" stratejisi kategorisinde incelenebilecek, meşruiyete yapılan saldırıyı dengeleme ve yeniden baskınlık kurma adına, "hukuk yoluna başvurma" ve "basın yoluyla savunmaya geçme" gibi yöntemlere başvurduğu ve yine bazı zamanlarda "sessiz kalarak kendini unutturmayı" tercih ettiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meşruiyet, Meşruiyet Krizi, Meşruiyet Stratejileri, Dengeleme ve Yeniden Baskınlık Kurma/Aklanma.

GİRİŞ

Meşruiyet kavramı, ilk olarak Weber (1918) tarafından, aktörlerce zorunluluk gereği birtakım kurallar setine uyum olarak veya kabul edilebilir bir eylem oluşturdukları düşünüldüğü için uyulan kurallar olarak açıklanmıştır. Parsons (1951) meşruiyetin eylemlerin, inançların, değerlerin ve normların uygunluğu veya makbul olması konusunda geniş bir uzlaşma olduğunda; Suchman (1995: 574) ise, sosyal olarak tesis edilmiş normlara uygun eylemlerin gerçekleştirilmesi ile ancak elde edilebileceğini ileri sürmüşlerdir (Brown ve Toyoki, 2013). Böylece meşruiyetin, örgütün dışsal paydaşlarının beklentilerin karşılamaya dönük eşbiçimsel baskılar sonucu ortaya çıktığı da ifade edilebilir (Meyer ve Rowan, 1977; Powell ve DiMaggio, 1991; Sillince ve Brown, 2009; Brown ve Toyoki, 2013).

Örgütler, parçası oldukları sosyal sistemde, sosyal değerler ile kendi aktiviteleri ve kabul edilebilir davranış normları arasında uyumsuzluk olduğu takdirde örgütsel meşruiyete yönelik bir tehdit söz konusu olabilecek ve bu durum yasal, ekonomik ve diğer sosyal yaptırımlarla şekillenebilecektir (Dowling ve Pfeffer, 1975: 122). Doğrusu bir girişim, kolektif beklentilerde meşruiyete yönelik sarsılma gibi kaymalar nedeniyle (Garud vd., 2014: 7) bir kayıpla karşılaşırsa, paydaşlar desteklerini geri çekebileceklerdir (Hirsh ve Andrew, 1984: 173-174). Örgüt literatüründe meşruiyet kaybının örgütsel ölüm üzerindeki etkisine sınırlı dikkat çekilmesine rağmen, yine de meşruiyet kaybının ani örgütsel ölümlerin yaşanmasında rol oynayabileceği ileri sürülebilir (Hamilton, 2006: 332). Bu anlamda örgütlerin yanlış iş yapma ile suçlanması, sıklıkla sosyal meşruiyet krizi ile karşılaşmalarına neden olmakta bunun en temel göstergesi de işletmeye yönelik toplumsal karşıtlığın yükselişe geçmesidir. Bu düşmanlık medya, kanaat önderleri, müşteriler gibi üst sistemler aracılığıyla yapılanların onaylanmadığını etkileri ile ifade eden bir sosyal yaptırım türüdür (Hearit, 1995: 3). Meşruiyet kapsamında yapılan literatür incelemesinde; araştırmacıların genel eğiliminin meşruiyetin kaynaklarını ve türlerini belirleme yönünde olduğu belirlenmiş ve örgütlerin meşruiyetlerini kaybetme ile yüz yüze kaldıkları tarafımızca meşruiyet krizi olarak kavramlaştırılan durumlarda nasıl hareket ettiklerine ilişkin çok fazla çalışmanın yapılmadığı neticesine erişildiğinden, mevcut çalışmanın bu boşluğu kapatacak ve ilgili literatüre kendi ölçeğinde katkı yapıcı nitelikte olabileceği değerlendirilmektedir. Meşruiyet krizinden çıkış olarak kavramlaştırdığımız sorunsalın çalışılması, hem ifade edildiği nitelikte teorik katkılar yapacak olması hem de ne tür stratejiler izlenirse uygulamacıların meşruiyet krizinden başarılı bir şekilde örgütlerini çıkarabilecekleri konusunda bulgular ortaya koyacak olması münasebetiyle önemlidir.

Bu temel gerekçelerden hareketle mevcut çalışma, meşruiyet kaybı riski ile karşı karşıya kalan örgütlerin, ne gibi stratejiler izleyerek meşruiyetlerini krizden kurtarıp güçlendirebileceklerini araştırmak üzere tasarlanmıştır. Bu kapsamda araştırma sorusu, “meşruiyet krizi karşısında, örgütler (meşruiyetlerini sürdürmeye dönük olarak) nasıl hareket etmektedirler?” şeklindedir. Bu sorunun çözümlenmesi adına, tekli vaka incelemesine dayanan nitel araştırma teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen araştırma sonucunda; işletmenin, meşruiyet krizinden çıkmak

amacıyla tamamını “dengeleme ve yeniden baskınlık kurma/aklanma“ genel kategorisi altında inceleyebileceğimiz, meşruiyete yapılan saldırıyı dengeleme ve aklanma/yeniden baskınlık kurma adına, “hukuk yoluna başvurma” ve “basın yoluyla savunmaya geçme” gibi yöntemlere başvurduğu ve yine bazı zamanlarda “sessiz kalarak kendini unutturmayı” tercih ettiği belirlenmiştir.

Nihai olarak çalışmanın üç ana bölümden meydana geldiği ifade edilmelidir. İlk bölüm ilgili literatüre, ikinci bölüm yöntem, analizler ve vaka ile bulgulara, son bölüm ise sonuç kısmına ayrılmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Meşruiyet Kavramı

Deephouse ve Suchman (2008) meşruiyetin örgütsel kurumsalcılıkta merkezi bir kavram olduğunu ve örgüt kuramının doğuşuna kadar gittiğini ifade etmektedirler. Geçtiğimiz yüzyılın önemli bir kısmında meşruiyete yönelik yapılan araştırmaların artışı oldukça yavaş gerçekleşmiş ve birkaç farklı sosyal bilim literatürüne ayrılmışken 1995’ten beri çoğunluğu teorik çalışmalardan oluşan yeni literatür hızlıca büyüme göstermiştir (Deephouse ve Suchman, 2008: 49).

Meşruiyet, felsefi açıdan örgütlerin etik kriterlere uygun olması şeklinde ifade edilirken, iktisadi açıdan örgütsel çıkarların maksimizasyonunun sosyal kabul gördüğü durumlarda örgütler *“de facto”* olarak meşrulaşmış şeklinde değerlendirilmektedir. Meşruiyet üzerine çalışan hukuk teorisyenleri ise İdare Hukuku ve Anayasa Hukuku çerçevesinde devlet, kamu yönetimi ve vatandaşlar arasındaki ilişkiyi dikkate alarak ve çıkarların korunmasına odaklanarak meşruiyetin kesinlikle yasa ve düzenlemelere uygunluktan elde edildiği bir ortam oluşturmuşlardır (Mazza, 1999: 19-25).

Meşruiyet kavramı, ilk olarak Weber (1918) tarafından, aktörlerce zorunluluk gereği birtakım kurallar setine uyum olarak veya kabul edilebilir bir eylem oluşturdukları düşünüldüğü için uyulan kurallar olarak açıklanmıştır. Weber yazılarında aynı şekilde “özdeyiş” ya da kurallar doğrultusunda sosyal pratiğin önemini tartışmış ve meşruiyetin hem genel sosyal normlar hem de formal kanunlar ile uygunluğun sonucu olabileceğini ileri sürmüştür (Weber, 1978’den Akt: Deephouse ve Suchman, 2008: 50). Weber’in Ekonomi ve Toplum isimli eserinde sosyal eylemlerin araçsal rasyonellik, değer rasyonelliği, duygusallık ve geleneksellik şeklindeki sosyal eylem ve sosyal düzen arasındaki bağları ve buna paralel olarak referans kodlarını ortaya koyan dört yönelimini belirleyerek meşruiyetin anlam haritasını çizmeye çalıştığı görülmektedir (Mazza, 1999: 32). Parsons (1951) meşruiyetin; eylemlerin, inançların, değerlerin ve normların uygunluğu veya makbul olması konusunda geniş bir uzlaşma olduğu zaman ancak ortaya çıktığını ifade etmiştir. Daha sonra araştırmacılar Weber (1978) ve Parson’un (1960) temel çalışmasına dayanarak meşruiyeti örgütsel aktörleri sınırlayan, inşa eden ve güçlendiren normatif ve bilişsel güçlerin çok genişletilmiş teorik aracının dayanak noktası haline getirmişlerdir (Akt: Suchman, 1995: 571).

Maurer (1971) meşruiyeti bir örgütün emsalleri veya üstlerine mevcudiyetinin doğru olduğunu gerekçelendirme süreci olarak tanımlamıştır. Bir diğer tanıma göre meşruiyet, bir kuruluşun arzulanabilir ya da sosyal olarak tesis edilmiş normlar sistemi içerisinde uygun eylemlerin genelleştirilmiş algısı ya da varsayımı şeklinde ifade edilmektedir (Suchman, 1995: 574). Örgütler, parçası oldukları geniş sosyal sistem içerisinde sosyal değerler ile kendi faaliyetleri ve kabul edilebilir davranış normları arasında bir uyum tesis etme arayışındadır ve bu iki sosyal sistemin uyumlu olduğu durumda örgütsel meşruiyetten söz etmek mümkündür (Dowling ve Pfeffer, 1975: 122).

Homans (1974) ise meşrulaşmış rejimlerin neyin yapılıp neyin yapılmaması gerektiğini tayin eden/yasaklayan davranış standartları oluşturduğunu ileri sürmüştür (Brown ve Toyoki, 2013). Örgüt çalışmalarında en çok atıf alan kavramlaştırma Suchman'ın (1995) "bir kuruluşun eylemlerinin sosyal olarak yapılandırılmış normlar, değerler, inançlar ve tanımlamalar sistemi içinde arzulanabilirliğinin veya uygunluğunun genel algısı veya varsayımıdır" şeklindeki ifadesidir. Brown ve Toyoki, 2013 yılındaki çalışmalarında Meyer ve Scott'a (1983) atıf yaparak meşruiyetin yeni kurumsalcı kavramlaştırmasını, bir örgütün kültürel desteğinin derecesi olarak ifade etmektedirler. Bu anlamda meşruiyet, örgütün dışsal paydaşların beklentilerine uyması kapsamındaki eşbiçimsel baskılar olarak çalışılmıştır (Meyer ve Rowan, 1977; Powell ve DiMaggio, 1991; Sillince ve Brown, 2009; Brown ve Toyoki, 2013).

Mazza (1999) ise meşruiyetin sadece kurallara uygunluk olarak değil, sosyal norm ve değerlere sembolik olarak uygunluk şeklinde de ifade edilebileceğini belirtmiştir (Mazza, 1999: 11-12). Örgütsel meşruiyetin kaynaklandığı yer ve meşruiyet sözcüklerinin nereden gelmiş olduğu şeklinde ortaya çıkan iki temel soruda, birinci soru için sosyolojiden, siyaset bilimi ve hukuka kadar sosyal bilimlerin teorik çerçevesi referans gösterilirken, ikinci soru için dilbilimci yaklaşımlar ve post-modern yorumlayıcı stratejilerin bileşiminden oluşan hikâyeci perspektif yardımcı olmaktadır (Mazza, 1999: 1).

Meşruiyetin Yapısal Analizi

Meşruiyetin kuramsal boyutlarına 1990'lardan itibaren ilgi gösterilmeye başlanmış, Stryker (1994) meşruiyetin boyutlarını, kuralları davranışsal onaylama, kuralları tutumsal onaylama ve kurallara bilişsel intibak şeklinde incelemiştir (Deephouse ve Suchman, 2008: 52). Aldrich ve Fiol (1994: 648-649) meşruiyeti, yeni girişim hakkındaki bilginin yayılması, müşteri açısından da kullanıcıların ürün ya da servisi bilebilmesi şeklinde (bilişsel meşruiyet) ve paydaşlar, kamuoyu, kanaat önderleri veya hükümet yetkililerinin bir girişimi mevcut yasa ve normlara göre uygun ve doğru olarak kabul etme süreci ile ilgili (sosyopolitik meşruiyet) olmak üzere iki başlıkta incelemiştir.

Meşruiyet türleri, **pragmatik** (çıkarları temel alır), **moral** (doğruluk algısından kaynaklanmaktadır) ve **bilişsel** (anlaşılabilirlik ve sorgulamaksızın kabul etme üzerine kurulmuştur) olmak üzere 3 temel açıdan ele alınmaktadır (Brown ve Toyoki, 2013:

7). Suchman (1995: 572) meşruiyeti, hedef kitlenin çıkarı üzerine kurulu pragmatik meşruiyet; ikincisi normatif onaylanma üzerine kurulu moral meşruiyet; üçüncüsü anlaşılabilirlik ve sorgulanmadan kabul edilme *(taken for grantedness)* üzerine kurulu bilişsel meşruiyet şeklinde ele almıştır.

Literatürde meşruiyet unsurları saymakla bitmeyen, kabul edilebilirliği değerlendirilen sosyal varlık, yapı, eylem, düşünce, rol, süreç, pozisyon, rutin, grup, takım, örgüt, grubun durumu, örgüt sembolleri, örgüt şekli, uygulama, hizmet, program, rejim, güç sistemi ve eşitsizlik sistemi gibi unsurları ifade etmekte iken (Deephouse ve Suchman, 2008: 54; Johnson, 2004: 10-11); meşruiyetin kaynakları ise örgütleri gözlemleyen ve meşruiyet değerlendirmesini yapan iç ve dış izleyiciler olarak ifade edilmektedir (Ruef ve Scott, 1998: 880). Bu açıdan bakıldığında, her zaman herhangi bir şey meşruiyet unsuru olabilirken (Deephouse ve Suchman, 2008: 54; Johnson, 2004: 10-11); devlet, toplum, medya, kolektif otorite sahipleri, sosyal çevre, endüstri liderleri, stratejik birlikler ise meşruiyet kaynaklarına örnek olarak sıralanabilir (Deephouse ve Suchman, 2008: 54-57).

Örgüt Kuramları Kapsamında Meşruiyet Kavramı

Deephouse ve Suchma'a göre, (2008) yeni kurumsal teori Meyer ve Rowan'ın (1977) meşruiyeti analizlerinin merkezi noktası haline getirdikleri çalışmaları ve Zucker'in (1977) sadece bir defa değindiği makalesi ile gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda Meyer ve Rowan (1977), **"rasyonel etkinlik"**, **"yasal vekillik"** ve **"kolektif değerli amaçlar, araçlar, hedefler vb."** varsayımlarından meşruiyetin tanımlanabileceğini ifade ederek, 1990'lı yıllarda farklı yazarlarca yapılacak olan meşruiyet tanımlarına benzer bir yaklaşım sergilemişlerdir (Deephouse ve Suchman, 2008: 50).

Meşruiyet teorisi açısından dönüm noktası olarak görülen 1995 yılında, özellikle kâr amaçlı örgütleri çalışan araştırmacılar arasında meşruiyetin görünürlüğünü artıran kişilerden Scott (1995), *Kurumlar ve Örgütler (Institutions and Organizations)* isimli kitabını yazarken, Suchman, *Meşruiyeti Yönetmek: Stratejik ve Kurumsal Yaklaşımlar (Managing legitimacy: Strategic and Institutional Approaches)* isimli çalışmasını Academy of Management Review'de yayınladı ve devam eden süreç içerisinde Aldrich (1994) meşruiyetin girişimciler için önemine ışık tutarken, Kostova ve Zahir (1999) ise çok uluslu işletmeler açısından meşruiyeti tekrar incelemiştir (Deephouse ve Suchman, 2008: 51-52).

Meşruiyet sürecinin sosyopolitik ve bilişsel düzeyde bir arada var olması yeni kurumsal kuramın temel araştırma alanı olurken (Mazza, 1999: 45), belirgin kurumsal özeliklere uygun olmanın sonucu olarak görülen meşruiyete kurumsallaşmanın bir sonucu demek de mümkündür (DiMaggio and Powell, 1983; Dobbin vd., 1993'ten Akt: Mazza, 1999: 45). Yeni kurumsalcıların görüşüne göre meşruiyet, bir örgüt için verilen kültürel desteğin derecesini de ifade etmektedir (Meyer ve Scott, 1983: 201). Kuramsal kuramda meşruiyet kavramına yönelik yapılan çalışmalar ve bakış açılarını aşağıdaki tabloda göstermek mümkündür (Mazza, 1999: 49):

Tablo 1: Kurumsal Kuram Çerçevesinden Meşruiyet Kavramına Bakış

Analiz alanı	Meşruiyet Kaynağı	Araçlar	Önemli Yazarlar
Sembollerin yönetimi	Sorgulamaksızın kabul etme Geçmişe yönelik meşrulaştırma süreci Hâkim normlarla görünür uyum Kültürel desteğin derecesi	Paylaşılan dünya görüşüne uyum Nesnelleştirme Örtük onay Geniş politik destek	Meyer ve Rowan (1977) Jepperson (1991) Meyer ve Scott (1983) (Pfeffer 1981)
İşlevsel yönetim	Egemen kurumsal özelliklerin homojenliği Sosyal beklenti ve normlara uygunluk Güçlü kurumsal aktörler tarafından desteklenme	Yasal normlara uygunluk Kurulu sosyal sisteme uygunluk Meşruiyetin süreç teorisi Sosyal rol kabulü	DiMaggio ve Powell (1983) Dowling ve Pfeffer (1978) Pfeffer ve Salancik (1978) Hannan ve Carrol (1992)

Kaynak: Claim, Intent, and Persuasion, Organizational Legitimacy and the Rhetoric of Corporate Mission Statements, Carmelo Mazza, 1999: 49

Açık sistem teorileri, örgütsel sınırları geçirgen ve problemli olarak yeniden kavramsallaştırmışken, kurumsal teoriler ise Powell ve DiMaggio'nun (1991) çalışmaları ile birçok dinamiğin örgütsel çevrede teknolojik veya malzeme zorunluluklarından değil, kültürel normlar, semboller, inançlar ve ritüellerden kaynaklandığına dikkat çekmiştir ve bu entelektüel dönüşümün köklerinde de örgütsel meşruiyet kavramı yer almaktadır (Suchman, 1995: 571).

Meşruiyet kavramı, örgütler ve çevreleri arasında bağlantı sağlaması nedeniyle önem taşımakta ve sosyal normlar ile değerlerin, örgütler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Dowling ve Pfeffer, 1975: 131). Örgütler, meşruiyetin örgütsel faaliyetlere istikrar ve anlaşılırlık kazandırması, çevre tarafından daha değerli, anlamlı, güvenilir ve öngörülebilir olarak kabul edilmesi, örgütlerin yaptıkları işler ve sebeplerine kolektif kredibilite ya da rasyonel açıklama sağlaması, pasif ya da aktif olarak sosyal destek görme ihtiyacı gibi sebeplerle meşruiyet kazanmak ve bu meşruiyetlerini sürdürmek istemektedirler (Suchman, 1995: 574-575).

Meşruiyet, üst yönetim tarafından idare edilen, hesaplanan, maksatlı bir stratejik unsur olarak değerlendirilebildiği gibi, bir diğer bakış açısına göre kurumsallaşma ile eşdeğer bir anlamda da görülmektedir (Suchman, 1995:576). Bu bağlamda kurumsalcılar, meşruiyetin örgütlerin hayatta kalma oranını artırıp artırmadığını tartışma konusu yapmışlardır (Meyer ve Rowan, 1977: 353). Kısacası, örgütler meşruiyet arayışında rekabet unsurunu ve toplumsal endişeleri dengede tutmak zorundadırlar (Hearit, 1995: 3).

Meşruiyet Krizi ve Kaybı

Örgütler, parçası oldukları sosyal sistemde sosyal değerler ile kendi aktiviteleri ve kabul edilebilir davranış normları arasında uyumsuzluk olduğu takdirde örgütsel meşruiyete yönelik bir tehdit söz konusu olacaktır ve bu tehditler yasal, ekonomik ve diğer sosyal yaptırımlarla şekillenecektir (Dowling ve Pfeffer, 1975: 122). Örgüt paydaşları tipik olmayan bir örgütsel olay gerçekleştiğinde örgütsel meşruiyeti anlama, mantık çerçevesine oturtma ya da meşruiyet açıklaması yapabilme konusunda yetersiz ise, bu kolektif anlam geliştirememe durumu örgüt için kriz çıkaracaktır (Pearson ve Clair, 1998). İşletmelerin yanlış iş yapma ile suçlanması sıklıkla sosyal meşruiyet krizi ile karşılaşmalarına neden olmakta, bu durumun en temel göstergesi işletmeye yönelik toplumsal karşıtlığın yükselişe geçmesidir ki bu düşmanlık medya, kanaat önderleri, müşteriler gibi üst sistemler aracılığı ile yapılanların onaylanmadığını etkileri ile ifade eden bir sosyal yaptırım türüdür (Hearit, 1995:3).

Örgüt literatüründe meşruiyet kaybının örgütsel ölüm üzerindeki etkisine sınırlı dikkat çekilmesine rağmen, yine de meşruiyet kaybının ani örgütsel ölümlerin yaşanmasında rol oynayabileceği ileri sürülebilir (Hamilton, 2006: 332). Meşruiyet kaybı ve örgütsel kriz arasındaki ilişkiye yönelik literatürde meşruiyet kaybının örgütlerin ani ölümünde öncül rol oynadığı doğrultusunda bir anlayış sunulmaktadır (Hamilton, 2006: 332). Enron (2001), Artur Andersen LLP. (2002), ValuJet (1996) şirketleri, karı çok gösterme, borcu az gösterme, muhasebe kayıtlarından çoklu ortaklıkları gizleme, belge imhası, diğer yasal ve finansal olarak sorunlu örgütlerle bağlantılılık, eski uçakları satın alma ve tecrübesiz pilotları istihdam etme gibi uygun olmayan, paylaşılan sosyal norm ve değerleri ihlal eden eylemler sergileyerek meşruiyet kaybı yaşamışlardır (Hamilton, 2006: 337-346).

Meşruiyet kaybı sonrasında, yönetimin hareket edebilme kabiliyeti izleyicilerin kuşkucu yaklaşımı dolayısı ile zorlaşması, dış çevre ile olan bağlantıların kopması, desteklerin geri çekilmesi, önemli kaynakların akışının kesintiye uğraması, dış çevrenin ve paydaşların örgüte yönelik algı ve değerlendirmelerinin kötüleşmesi ve örgütsel itibarın kaybedilmesi gibi örgütleri ölüme götüren birtakım sorunlarla karşılaşmak muhtemeldir (Hamilton, 2006: 345-348). Bu doğrultuda meşruiyet kavramının örgütler için gün geçtikçe daha da önemli bir konu haline gelmesi nedeniyle, endüstrinin meşruiyetini etkileyen faktörlere ve girişimciler tarafından izlenilen meşruiyet stratejilerine odaklanmak gerekmektedir (Aldrich ve Fiol, 1994: 646).

Meşruiyet Sağlama Stratejileri

Suchman (1995) örgütlerin, meşruiyetle alakalı olarak, meşruiyet kazanma, meşruiyeti devam ettirme ve meşruiyet kaybını telafi etme şeklindeki üç temel sorunla yüzleşmek ve bu sorunları yönetmekle yükümlü olduğunu ifade etmektedirler. Örgütlerin meşruiyet kazanabilmek için somut örgütsel değişim ve ikna edici örgütsel iletişim karmasının da dahil olduğu, mevcut çevrenin dikte ettiği şartları yerine getirme, çeşitli çevrelerden mevcut uygulamaları destekleyecek izleyici kitlesini arama ve seçme, çevresel yapıları manipüle ederek yeni izleyici kitlesi ve yeni

meşruiyet inançları yaratma çabalarından gerekli olanı yerine getirmesi gerekmektedir (Suchman, 1995: 586-587).

Örgütlerin meşruiyet sağlamak için izlemeleri gereken stratejileri meşruiyet türlerine göre şu şekilde sınıflandırmak mümkündür (Suchman, 1995: 600):

Tablo 2: Meşruiyet Sağlama Stratejileri

	Meşruiyet Kazanma	**Meşruiyeti Devam Ettirme**	**Meşruiyet Kaybını Telafi Etme**
Genel	Çevreye uyma Çevreyi seçme Çevreyi manipüle etme	Değişimi algılama Başarıyı muhafaza etme -Kontrol operasyonları -Ustaca iletişim -Meşruiyet biriktirmek	Normalleştirme Yeniden yapılanma Paniklememe
Pragmatik	Taleplere uyma -İhtiyaçlara cevap verme -Kurucu unsuru üye atama -İtibar oluşturma Pazar seçme -Dostça izleyicileri konumlandırma -Dostça üyelere yardım etme Reklam -Ürün reklamı -İmaj reklamı	Gözlemleme -Düşünce liderlerine danışma Değişimi koruma -Kontrol güvenilirliği -Dürüstçe iletişim -Güven depolama	İnkâr etme Gözlemci oluşturma
Moral	İdeallere uyma -Uygun çıktılar üretme -Kurumlara yerleşme -Sembolik gösteriler Alan seçimi -Amaçları belirleme -İkna etme -Başarıları sergileme -Propaganda yapma	Etik gözlem -Uzmanlara danışma Mülkiyeti koruma -Kontrol sorumluluğu -Otoriter iletişim kurma -İtibar depolama Varsayımları koruma -Kontrol basitliği -Gerçekçi konuşmak -Bağlantıları artırma	Özür / Savunma Bağları koparma -Personelin yerini değiştirme -Uygulamaları gözden geçirme -Yeniden şekillendirme
Bilişsel	Modellere uyma -Standartları taklit etme -Operasyonları şekillendirme -Operasyonları uzmanlaştırma Etiket seçimi -Sertifikasyon arayışı Kurumsallaşma -Israr etme -Yeni modelleri yaygınlaştırma -Yeni modelleri standartlaştırma	Bakış açılarını gözlemleme -Şüphecilere danışma Varsayımları koruma -Kontrol basitliği -Gerçekçi konuşmak -Bağlantıları artırma	Açıklama yapma

Kaynak: Managing Legitimacy: Strategies and Institutional Approaches, Mark C. Suchman, 1995: 600

YÖNTEM VE ANALİZLER

Çalışma, nitel araştırma teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sorusuna yanıt bulmak üzere vaka incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Çünkü vaka incelemesi az anlaşılmış fenomenlerin çalışılmasına olanak sağlayan bir yöntemdir (Eisenhardt, 1989). Bu amaçla Türkiye'de faaliyet gösteren ve 2013 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından 1 ürününün imalatında standart dışı bileşen kullandığından bahisle ulusal basın aracılığıyla işletme ismi, faaliyet yeri ve ürün ismi açıkça kamuoyuna duyurulan ve bu noktada (tarafımızca) meşruiyet krizine girdiği kabul edilen ve gıda sektöründe faaliyet gösteren bir işletme ile bu açıklamadan itibaren işletmenin süreç içerisinde izlediği stratejiler inceleme konusu yapılmıştır. Vaka incelemesinde, iki temel veri kaynağından veri elde edilmesi planlanmıştır. Öncelikle birincil veri kaynağı olarak işletme sahibi ile yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak derinlemesine mülakat yoluyla veri elde edilmiştir. Buna destek olmak üzere, ikincil veri kaynaklarından (yasal mevzuat ve gazete yazıları gibi) elde edilen veriler analiz amacıyla kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimleyici analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu analiz türünde temel gaye görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Toplanan veriler önceden belirlenmiş temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır, bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur ve ihtiyaç halinde olgular arasında kıyaslamalar yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 224). Betimsel analizde, toplanan veriler özgün şekline olabildiğince bağlı kalınarak ve ihtiyaç duyulduğunda katılımcıların ifadelerinden doğrudan alıntı yapılarak sunulur (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 221). Bu çalışmada da görüşmeden ve diğer kaynaklardan elde edilen veriler, pasajlar halinde alıntılanarak metinde sunulmuştur.

Çalışmada incelenen örgütle ilgili etik gereklilikler doğrultusunda açık bilgiler sunulmamış, gerek örgüt ve sahibinin ismi ve gerekse örgütün açık faaliyet alanı kapalı tutulmuştur. Konuyla ilgili açık kaynaklardan elde edilen bilgilerin, çalışmada sunulabileceğine dair aynı zamanda Genel Müdür olan işletme girişimcisinden gerekli izin alınmış ve çalışmada etik gerekliliklere riayet edileceği kendisine taahhüt edilmiştir.

VAKA[29]

İnceleme konusu yapılan işletme, 1997 yılında kurulmuştur. Gıda sektöründe, çok çeşitli ürün yelpazesiyle küçük bir işletme olarak yurtiçi faaliyetlere başlamasına karşın, zaman içerisinde büyüyerek yurtdışı faaliyetlere de yönelen ve kendi imalat tesisleri de olan bir yapıya kavuşmuştur. Bu kapsamda işletme ISO 9001 ve ISO 22000 gibi standartlara erişmiş, gerekli belgelendirmeleri sağlamış ve Türk Gıda Kodeksi'ne uygun olarak iş yapar hale gelmiştir. İşletmenin üretmiş olduğu ürünler ayrıca Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır. Bu anlamda Bakanlık tarafından ilgili ürünler, denetimden geçmekte ve gerekli analizleri yapılmaktadır.

[29] Burada sunulan vakaya ilişkin bilgiler, daha çoklukla işletme kurucusu da olan Genel Müdür'ün anlatımlarına dayanmaktadır.

İşletmenin yerel pazara sunduğu toplam 480 ürünü bulunmakta ve ürünlerin giderek çeşitlenmesine dönük çalışmalar, artarak devam etmektedir. Bugün için işletme, başta Irak ve Azerbaycan olmak üzere, Almanya ve Suudi Arabistan gibi ülkelere de ihracat yapacak düzeye erişmiştir. Bu talebe karşılık verebilmek bakımından işletmenin 1700 metrekare kapalı alanda gösterdiği faaliyetlerin, yeni yapılan imalat alanıyla birlikte 6000 metrekarelik kapalı alanı olan bir tesise taşınması için çalışmalar son aşamasına gelmiştir.

Adeta bir yoktan var olma öyküsü gibi ortaya çıkan işletmenin gelişimsel süreci 2013 yılına gelindiğinde, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın, 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nun 31. maddesinin 6. fıkrasında geçen "*Bakanlık, uygun gördüğü hâllerde yapılan kontroller sonucunda sahip olduğu bilgileri, kamuoyunun bilgisine sunabilir*" (Resmi Gazete, 2010) ve yine 17 Aralık 2011 tarihli Gıda ve Yemin Resmi Kontrolüne Dair Yönetmeliğin 8. maddesinde yer alan "*kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde bozulmuş, değiştirilmiş gıdaları üreten ve satan firmanın adı, ürün adı, markası, parti ve seri numarasının Bakanlık resmi internet sitesinde Bakanlıkça kamuoyunun bilgisine sunabileceği*" (Resmi Gazete, 2011) hükümlerine dayanılarak işletmenin "taklit ve tağşiş" yaptığından bahisle künyesini ulusal basın (Örn: Anadolu Ajansı, 2013; Milliyet, 2013; t24, 2013) aracılığıyla kamuoyuna duyurması üzerine, ciddi bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine işletme girişimcisi de olan Genel Müdür, aldığı tavsiyeler ve deneyimleri kapsamında mahkemeye dava açmıştır. Sadece dava açmakla yetinmeyen işletme yetkilileri, aynı zamanda çeşitli yerel gazetelere röportajlar da vererek, işletmenin zedelenen itibarını ve karşı karşıya kaldıkları meşruiyet krizini aşmak adına girişimlerde bulunmuşlardır. Bir yandan bu süreç devam ederken bir yandan da çeşitli uzman ve deneyimli işletmecilerle görüşmeye devam eden işletme yetkilileri, bir süre "sessiz kalmaları" konusunda ikaz edilmişlerdir. Sessiz kalmanın temel gerekçesi, özellikle konuyla ilgili kamuoyunda daha fazla spekülasyona neden olunmaması ve belki de kendi doğal mecrasında unutulabilecek bir konunun yeniden gündeme taşınmaması olarak ifade edilmiştir. Açılan dava sonucunda, işletmenin ürettiği ürünlerde herhangi bir tağşiş veya taklidin söz konusu olmadığı ve fakat başka işletmelerce, orijinal ürünlerin, ürün ambalajlarının ve hatta ürün barkodlarının bile taklit edilmesiyle elde edilip piyasaya sunulan ürünlerde Gıda Kodeksi'ne uygun olmayan bileşenlerin kullanıldığı belirlenmiş ve vakaya konu işletme yöneticileri, atılı suçu işlemedikleri belirlenerek ilgili mahkeme tarafından beraat ettirilmişlerdir. Dolayısıyla işletme aklanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Örgütlerin meşruiyet kriziyle karşı karşıya kalmaları durumunda, izledikleri stratejileri belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada incelenen vaka kapsamında, özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından künyesi "taklit ve tağşiş" yaptığından bahisle ilgili mevzuat çerçevesinde kamuoyuna duyurulan ve gıda sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin takip ettiği stratejiler, aynı zamanda

işletme girişimcisi de olan Genel Müdür'den elde edilen enformasyon kapsamında belirlenmiştir.

Bu çerçevede ilgili işletmenin, aynı zamanda alanın düzenleyicisi de olan Bakanlık tarafından yasal olarak kamuoyuna künyesinin bildirilmesi ile birlikte, sosyal destek ve müşteri kitlesini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalması münasebetiyle bir meşruiyet krizine girdiği anlaşılmıştır. Bu krizi aşmak adına aşağıda verilen stratejiler incelendiğinde, işletme yöneticilerinin "dengeleme ve yeniden baskınlık kurma/aklanma" genel başlığı altında bir takım girişimlerde bulundukları özellikle belirtilmelidir. Birden bire bir meşruiyet krizinin gelişmesi üzerine harekete geçen yöneticilerin, meşruiyet krizinin derinleşmemesi adına öncelikle hukuk yoluna başvurmaya yöneldikleri belirlenmiştir. Böylece işletme yöneticilerinin, sarsılmakta olan meşruiyetlerini yeniden denge ve baskın konuma çıkarmaya çabaladıkları sonucuna varılmıştır. Bu hususa dair İşletme Genel Müdürü'nün ifadesi aşağıda sunulmuştur:

"Aslında künyemizin açıklandığını ilk etapta duymadık. Sonra haberimiz olunca, hemen tabi mahkemeye koştuk. Çünkü ortada ciddi bir itham ve haksızlık vardı. Biz asla sahte işlere bulaşmış veya bulaşacak bir firma değiliz. Doğrusunu söylemek gerekirse, biz de çok şaşırmış ve adeta şok olmuştuk. Çünkü ne yaptığımızı biliyorduk. Bahsedildiği gibi bir şey olmadığı kesindi de bunu kim, neden yapmıştı? En azından bunu bulmalıydık. Adımızın kirletilmesine asla izin veremeyiz yani."

Dolayısıyla işletme yöneticileri Anayasa'nın 15. maddesi son fıkrasında kendine yer bulan, "suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz" ve yine 36. maddesinde hükme bağlanan "herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir" ilkelerinden (Anayasa, 1982) hareketle mahkemeler tarafından aklanmayı (veya suçlu bulunmayı) en doğru yol olarak tercih etmişlerdir. Böylece mahkemeler tarafından yapılacak kovuşturmalar neticesi, gerçekten Bakanlıkça iddia edildiği gibi, "tağşiş veya taklit" ürün imal edip etmediklerinin objektif olarak belirlenmesini amaçlamışlardır. Sonuçta gerçekten de mahkemenin almış olduğu kararlar, işletmenin Bakanlıkça açıklandığı gibi herhangi bir "tağşiş veya taklit" yapmadığını; işletmenin ürün, marka, ambalaj ve hatta barkodunu taklit eden başka bir işletmenin sahte bir ürünle bu soruna yol açtığını ortaya çıkarmıştır.

Bununla birlikte işletme yöneticileri, özellikle yerel gazetelere röportajlar vererek, işletmenin itibarı üzerinden spekülasyonlar yapılmasına mani olmaya ve savunmaya geçmeye çabalamışlardır. Bu konuda İşletme Genel Müdürü'nün beyanı şu şekildedir:

"Şimdi bir kere mahkemeye başvurmuştuk, ama mahkemenin sonucu gelene kadar yine bir şeyler yapalım diye düşündük. O sırada bazı yerel gazeteler hakkımızda çeşitli yazılar yazmaya başlayınca, biz de yerel gazetelere röportaj vermenin yerine

olabileceğini düşündük. Gerçi Bakanlığın yayınları bir günde gelip geçmişti, ama yerel gazeteler hakkımızda doğru/yanlış haberler yapmaya devam ediyorlardı. Bu nedenle sorunun gerçekten ne olduğunu halka anlatmak adına bazı yerel gazetelere, dediğim gibi röportajlar verdik. Röportajları ben bizzat verdim."

Bu strateji ile yine işletme yöneticilerinin, ortaya çıkan meşruiyet kriziyle aleyhlerine gelişen dengesizliği ortadan kaldırmak ve meşruiyet bakımından yeniden baskın olabilmek adına, kamuoyuna açıklama yapmaya yönelmişlerdir. İşletme yöneticilerinin bu yaklaşımı, Tablo 2'de verilen meşruiyet kaybını bilişsel telafi etmeye dönük "açıklama yapma" stratejisi kapsamında değerlendirilebilir.

Vaka incelemesinde ortaya çıkan son ve belki de en ilginç strateji "sessiz kalma" stratejisidir. Buna göre, işletme yöneticileri, gelişen meşruiyet krizini derinleştirmemek ve belki de üzerine giderek daha fazla konuşulmasına neden olup derinleştirmekten kaçınmak amacıyla bir süre sonra hiçbir şey olmamışçasına sessizliğe bürünerek hareket etmeye yönelmişlerdir. Bu konuya ilişkin İşletme Genel Müdürü' nün beyanı ise şu şekildedir:

"Şunu da anladık ki, bir süre sonra zaten suçsuz olduğumuz bir konuyu kendimiz gündeme taşıyorduk. En iyisi sessiz kalıp, işimize devam etmekti. Bu krizi aşabilmenin bir başka yoluydu. Bunu uyguladık. Kötü de olmadı. Bir süre sonra, biz bile neler olup bittiğini unutmuştuk. İş mahkemeye kalmıştı."

Burada izlenen strateji aslında bilinenin aksini gösterse de incelenen örnekte işe yaradığı, bir süre sonra işletme hakkında gerek basında ve gerekse halk arasında karalamaya dönük haberlerin yer almadığı anlaşılmış ve hatta işletmenin faaliyetleri bir süre sonra geçmişe oranla daha da gelişmiştir. Doğrusu, bu durum, bakanlığın ifşa uygulaması ile tam tersinin amaçlanmasına rağmen oldukça ilginç görünmektedir. Nihayet bütün bunlar, işletmenin meşruiyet krizi karşısında izlediği stratejilerin, elde ettiği sonuçlar incelendiğinde doğru olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir.

SONUÇ

Örgütlerin meşruiyet krizlerini nasıl aştıklarına dönük olarak gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda; öncelikle örgütlerin kendi aleyhlerine bozulan denge durumunu eski haline getirebilmek ve güçlendirebilmek adına genel bir "dengeleme ve yeniden baskınlık kurma/aklanma" stratejisi izleyecekleri ifade edilmelidir. Bunu tesis edebilmek için özellikle "hukuk yoluna başvurma" ve "basın yoluyla savunmaya geçme" gibi yollara başvurdukları ve yanı sıra yine bazı zamanlarda "sessiz kalarak gelişen krizi unutturmayı" tercih edecekleri de ileri sürülebilir.

Gelecek çalışmalarda araştırmacıların, burada ortaya konan özellikle "hukuk yoluna başvurma" ve " sessiz kalma" gibi orijinal bulguları test etmeye yönelmeleri önerilebilir. Uygulamacılar açısından bakıldığında ise, burada sunulan "hukuk yoluna başvurma, basın yoluyla savunmaya geçme ve sessiz kalma" stratejilerini, kendi meşruiyet krizleri kapsamında değerlendirerek uygulamaya çalışmaları, krizin derinleşmeden atlatılması ve örgütün yaşamını devam ettirmesi bakımından önerilebilir.

Araştırmanın dayandığı tekli vakanın, özellikle etik kurallara riayet etme zarureti bakımından etraflıca irdelenememesi, mevcut çalışma için belki bir zafiyet olarak kabul edilebilir.

KAYNAKLAR

Aldrich, H. E. & Fiol, C. M. (1994). *Fools Rush In? The Institutional Context of Industry Creation*, Academy of Management Review, Vol. 19, No.4.

Brown, A. D. & Toyoki, S. (2013). *Identity Work and Legitimacy*, Organization Studies.

Deephouse, D. L. & Suchman, M. (2008). *Legitimacy in Organizational Institutionalism*. pp. 49-77 in R. Greenwood, C. Oliver, R. Suddaby & K. Sahlin-Andersson (Eds.), The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

DiMaggio, P. J. & Powell, W.W. (1983). *The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields*, American Sociological Review, 48, 147-160.

Dobbin, F, Sutton, J., Meyer, J. and Scott, W.R. 1993. *Equal Opportunity Law and the Construction of Internal Labor Markets*, American Journal of Sociology, 99: 396-427.

Dowling, J. & Pfeffer, J. (1975). *Organizational Legitimacy: Social Values and Organizational Behavior*, The Pacific Sociological Review, Vol. 18, No. 1

Eisenhardt, K. M. (1989). *Building theories from case study research*. Academy of Management Review, 14(4), 532-550.

Garud, R, Schildt, Henri A., Lant and Theresa K. (2014). *Entrepreneurial Storytelling, Future Expectations, and the Paradox of Legitimacy*. Organization Science. Vol. 25, No. 5, 1479-1492.

Hamilton, E. A. (2006). *An Exploration of the Relationship Between Loss of Legitimacy and the Sudden Death of Organizations*, Group & Organization Management, Vol. 31, No. 3.

Hearit, K. M. (1995). *Organizations, Apologia, And Crises of Social Legitimacy*, Communication Studies, Spring/Summer.

Hirsh, P.M & Andrews, J.A.Y (1984). *Administrators' Response to Performance and Value Challenges: Stance, Symbols, and Behavior*. Sergiovanni T.J, Corbally J.E (Eds.). Leadership and Organizational Culture: New Perspectives on Administrative Theory and Practice, University of Illinois Press, Urbana.

Homans, G. C. (1974). *Social Behavior (Revised Edition)*. New York: Harcourt, Brace & Jovanovich.

Johnson, C. (2004). *Introduction: Legitimacy Processes in Organizations*. In C. Johnson (Eds.), Research in the Sociology of Organizations, Vol. 22, 1-24. Amsterdam: Elsevier JAI.

Maurer, J.G. (1971). *Readings in Organizational Theory: Open System Approaches*, New York: Random House.

Mazza, C. (1999). *Claim, Intent, and Persuasion: Organizational Legitimacy and The Rhetoric of Corporate Mission Statements*, Springer Science Business Media, LLC.

Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). *Institutionalized Organizations: Formal Structure As Myth and Ceremony*. American Journal of Sociology, 83: 340–363.

Meyer, J., & Scott, W. R. (1983). *Organizational Environments: Ritual and Rationality*. Beverly Hills: CA: SAGE Publications.

Meyer, J. W., & Scott, W. R. (1983). *Centralization and The Legitimacy Problems of Local Government*. In J. W. Meyer, & W. R. Scott (Eds.), Organizational Environments: Ritual and Rationality: 199–215. Beverly Hills, CA: Sage.

Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: Free Press.

Pearson, C. M., & Clair, J. A. (1998). *Reframing Crisis Management*, Academy of Management Review, 23, 59-76.

Powell, W. W., & DiMaggio, P. J. (1991). *The New Institutionalism In Organizational Analysis*, Chicago: University of Chicago Press.

Ruef, M., & Scott, W. R. (1998). *A Multidimensional Model of Organizational Legitimacy: Hospital Survival In Changing Institutional Environments*, Administrative Science Quarterly, 43: 877–904.

Sillince, J. A. A., & Brown, A. D. (2009). *Multiple Organizational Identities and Legitimacy: The Rhetoric of Police Websites*, Human Relations, *62*, 1829–1856.

Suchman, M. C. (1995). *Managing Legitimacy: Strategies and Institutional Approaches*, Academy of Management Review, Vol. 20, No. 3.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Weber, M. (1918). *Economy and Society*. G. Roth, & C. Wittich (Eds.). Berkeley, CA: California University Press.

Yasal Metinler:

Anayasa (1982). 2709 sayılı Kanun ile TC Anayasası. RG **Sayı:** 17863, Tarih: 09.11.1982

Resmi Gazete (2010). 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu. RG Sayı: 27610, Tarih: 13 Haziran 2010.

Resmi Gazete (2011). Gıda ve Yemin Resmi Kontrollerine Dair Yönetmelik. RG Sayı: 28145, Tarih: 17 Aralık 2011.

İnternet Kaynakları:

Anadolu Ajansı (2013). http://aa.com.tr/tr/ekonomi/bakanlik-sahtecileri-acikladi/230154 (erişim: 12.03.2016)

Milliyet (2013). http://www.milliyet.com.tr/bakanlik-41-firmayi-ifsa-etti-/ekonomi/detay/1741173/default.htm (erişim: 12.03.2016)

t24 (2013). http://t24.com.tr/haber/bakanlik-sahte-gidacilari-acikladi,235136 (erişim: 12.03.2016)